

Hrajeme si na Boha? Lékařské technologie a změna Božího stvoření z perspektivy ší'itského islámu*

Veronika Sobotková

Rozvoj progresivních lékařských technologií jako je klonování nebo genetické inženýrství vzbudil velké naděje pro některé nevyléčitelně nemocné pacienty, ale současně také mnoho etických otázek, zda jsou tyto technologie ještě správné a zda mají být povoleny. Námitkami typu „nehrajme si na Boha“ bývá obvykle poukazováno na fakt, že naše znalost kompletní struktury lidského genomu je velmi omezená a že nemůžeme odhadnout možné negativní následky použití těchto technologií. Vedle toho ale celosvětově narůstají námitky z různých náboženských kruhů, podle nichž tyto techniky narušují základní princip jejich víry, tedy že mění Boží stvoření nebo zasahují do Božího stvoření. Ani islámský svět nezůstal stranou této diskuse.

Základem islámské víry je, že Bůh je jediný stvořitel, který stvořil vše na tomto světě, včetně člověka. Reprodukční klonování (jako zcela nová technika vzniku živého tvora, teoreticky i člověka) nebo genetické inženýrství (jako úmyslná manipulace geny člověka) mohou být považovány za stvořitelenskou činnost, která ohrožuje unikátní pozici Boha, nebo za manipulaci Božím stvořením ve smyslu úmyslného měnění vlastností a atributů stvoření. Ve chvíli, kdy islámské náboženské instituce rozhodují, zda je z pohledu islámské jurisprudence daná lékařská technika povolena, nebo zakázaná, otázka potenciálního narušení Božího stvoření se řeší vždy jako první. Většina hlavních představitelů sunnitského islámu (včetně různých transnacionálních jurisprudenčních výborů) se shodla na tom, že tyto technologie jsou manipulací Božím stvořením, a proto je z tohoto důvodu zakazují (a další případné důvody pro zákaz už neřeší). Naproti tomu čelní ší'itští klerici směru imámíja (tj. dvanácti imámů) zaujali opačný postoj, dle nich se o manipulaci Božím stvořením nejedná. To ovšem stále neznamená, že jsou tyto techniky plně povole-

* Tato studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu GA ČR 19-13824S „Islámská bioetika v současném Íránu“ a ve spolupráci s institutem al-Ĥikma univerzity al-Muštafa International v Qomu.

né, duchovní je mohou zakázat nebo omezit i z jiných právních důvodů (v tomto ohledu se jejich názory liší). V každém případě, vůdčí ší'itská země Írán se stala velkým propagátorem klonování a genetického inženýrství.

Cílem této přehledové studie je ukázat hlavní nábožensko-právní argumenty ší'itského islámu, na kterých je založeno stanovisko, že vyspělé lékařské technologie nejsou změnou Božího stvoření, a proto je z tohoto důvodu není možné zakázat. Diskuse o tomto tématu je založena na úvahách vycházejících jednak z islámské teologie a jednak z islámské jurisprudence. Nejprve proto bude představen postoj ší'itské teologie, založený především na exegezi odpovídajících veršů z Koránu, a následně postoj ší'itské jurisprudence (ar. *fiqh*¹), jejíž metodologie je oproti teologii odlišná, a proto dochází k lehce odlišným závěrům než teologie. Názor islámské jurisprudence je klíčový, neboť ta má hlavní slovo ve stanovění, zda je daná aktivita povolena, či zakázaná z pohledu náboženského práva. Závěr studie ukáže konkrétní aplikaci jurisprudenčních zjištění v nejvíce diskutovaných oblastech současného lékařství a lékařského výzkumu a stručně poukáže na rozdíly oproti sunnitskému postoji.

Problematika narušení Božího stvoření v rámci lékařských technologií je v českém i evropském odborném prostředí opomíjena, velmi okrajově je zmiňována pouze v anglicky psaných publikacích věnovaných islámské bioetice. Metodologicky proto studie vychází z textové analýzy ojedinělých persky psaných teologických odborných studií, článků publikovaných předním světovým ší'itským islámským seminářem (ar. *hawza*) města Qom² a z osobních konzultací s odborníky z *hawzy* Qom, specializovaných na otázku práva, teologie a islámské bioetiky.³

¹ Arabský a perský jazyk jsou plně transliterovány systémem IJMES adaptovaným na český jazyk, vokály sledují výslovnost v obou jazycích. Technické termíny (např. *fiqh*, *hawza*) jsou psány kurzivou, češtinou přijatá slova (např. imám, ájatolláh, Korán) jsou psána obvyklou formou a bez kurzivy. Plně transliterována jsou taktéž všechna jména, názvy děl, článků, portálů.

² Jedná se o webovou stránku PĀSOCHĠŪ Národního střediska pro zodpovězení náboženských otázek (*Mazkaz-e mellī-je pāsochgūji be so'ālāt-e dīni*, o renomovanou webovou stránku ISLAMQUEST ájatolláha Hádaviho Tehrániho a další publikované rozhovory s odborníky *hawzy* Qom na tuto problematiku.

³ Byli to: dr. Mortežā Maddāhī (institut al-Ĥikma, Univerzita al-Muštafā), dr. Sajjid 'Alī 'Alavī Qazvīnī (Právnická fakulta, Univerzita Tehrán), dr. 'Abbās 'Alī Vāšijān (Ústav náboženství a zdraví, Univerzita al-Muštafā), dr. Hussejn Džavvād Ĥabībī Tabbār (Ústav náboženského práva a jurisprudence, Univerzita al-Muštafā), dr. 'Alī Režā Ale-

1. BOŽÍ STVOŘENÍ A ZMĚNA BOŽÍHO STVOŘENÍ PODLE ŠÍ'ITSKÉ TEOLOGIE

Slovo stvoření (ar. *chalq*) a všechny deriváty příslušeného kořene mají dle koránských vědců několik významů:⁴

- inovace a tvorba něčeho z ničeho, tedy tvoření speciálně spjaté s Bohem: „Bůh je ten, jenž nebesa a zemi i vše, co je mezi nimi, v šesti dnech stvořil [...]“⁵ (K. 32:4);
- stvoření / tvorba něčeho z něčeho jiného: „Vás pak stvořil z bytosti jediné [...]“⁶ (K. 39:6) nebo „člověka z kapky semene stvořil [...]“⁷ (K. 16:4);
- Boží dovolení, aby Proroci tvořili a dovolení dělání změny ve stvoření: „a když vytvořils z hlíny podoby ptáků z dovolení Mého a dýchls na ně a staly se ptáky skutečnými z dovolení Mého“⁸ (K. 5:110);
- vytváření lži a lžiprorocství v rámci společnosti: „Vy místo boha pouze modly uctíváte a lež tím vytváříte [...]“⁹ (K. 29:17).

Základem muslimské víry je, že svět stvořený Bohem je dokonalý svět, dokonalý systém (ar. *nizām aḥsan*), nejlepší verze stvoření. Pokud by tento svět nebyl tou nejlepší možností, museli bychom připustit, že buď Bůh lepší systém neznal, nebo jej znal, ale nedokázal jej vytvořit, nebo nechtěl vytvořit dobrý systém; to vše je z teologického hlediska nepřipustné.¹⁰ I člověk v tomto světě je dokonalá bytost, obdařená nejvyšší rozumovou kapacitou a nejlepšími schopnostmi.¹¹ Speciální pozice člověka je dána taktéž tím, že na rozdíl od všech ostatních stvoření je

būje (Ústav islámských věd a kultury, Univerzita Bāqer al-'Olūm) a dr. Moḥammed 'Alī Qāsemī (Ústav lékařského práva, Centrum jurisprudence čistých imámů).

⁴ Mehdi RAHBAR, „Šabihsāzī va 'adam-e tašarraf dar chelqat-e elāhi,“ *Feqh-e moqāran* 2, č. 3 (1393 / 2014): 71–84, s. 75.

⁵ „[...] *chalaqa as-samāwāt wa al-arḍ* [...]“, podobně i ve verších 16:3, 39:5, 40:57, 79:27–30. Koránské verše jsou citovány dle Hrbkova překladu, jediná výjimka je verš 30:30, což bude osvětleno v poznámce č. 22.

⁶ „*chalaqakum min nafs wāḥida* [...]“.

⁷ „*chalaqa al-insān min nuṭfa* [...]“, podobně i v mnohých dalších verších, např. 23:14, 4:1, 6:2, 15:26.

⁸ „*wa 'idh tachluqu min aṭ-ṭīn kahaj'at aṭ-ṭajr bi-idhnī* [...]“.

⁹ „[...] *wa tachluqūna ifk* [...]“.

¹⁰ MADDĀHĪ, osobní konzultace, 17. 9. 2019.

¹¹ Za všechny verše v Koránu např. 95:4. Více o pozici člověka v islámském univerzu a odpovídající koránské verše, srov. Veronika Sobotková, „Boundaries of Life and De-

nadán svojí vlastní vůlí. Ta mu byla dána Bohem, a člověk proto může zvolit cestu dobra, nebo cestu zla. Člověk je tedy z Boží vůle svobodný, Bůh mu dal důvěru ve správnou volbu a zodpovědnost k této svobodné vůli.¹² Součástí tohoto perfektního světa jsou i negativní věci, například nebezpečná zvířata, přírodní katastrofy, nemoci, to všechno má ale smysl a své místo v celém systému. Ani ďábel nemůže změnit Boží stvoření, neboť k tomu nemá prostředky ani sílu, sám nemůže tvořit. Pouze člověk, jako náměstek Boží, který zná „všechna jména“ a má svobodnou vůli, může dělat vybrané změny v Božím stvoření, může svým špatným výběrem ovlivnit chod země, může i rozšířit zmar, hřích a zlo. Ďábel toho chce využít a nabádá lidi, aby měnili Boží stvoření.¹³ Proto je třeba z hlediska islámu přesně definovat, co je změnou Božího stvoření, a zakázat takové konání.

Termín „změna Božího stvoření“ se v Koránu a dalších hlavních zdrojích objevuje ve dvou podobách – ar. *taghjír chalq Allāh* nebo *tabdīl chalq Allāh*. Komentátoři přiřadili k oběma termínům i odlišné koncepty: *taghjír* zahrnuje každou změnu, kde pevná podstata věci zůstává a mění se pouze vnější charakteristika, zatímco *tabdīl* je změna, která zahrnuje i podstatu.¹⁴ V Koránu nalezneme dva klíčové verše pro analýzu změny Božího stvoření: verš 119 ze súry Ženy (4) a verš 30 ze súry Byzantinci (30). Verš 4:119 zní:

[...] a dám jim zbloudit a vzbudím v nich vášně a nařídím jim, aby uřezávali uši dobytku, a nařídím jim, aby hyzdili (měnili) stvoření Boží!¹⁵

Koránští exegeti vyjadřovali různé názory ohledně jeho významu, jedná se buď o zákaz kastrace, zákaz tetování nebo jde o změnu náboženství a Božích příkazů nebo tento verš odsuzuje polyteismus jako nedovole-

ath from the Viewpoint of Shi'í Islamic Jurisprudence and the Consequences in the Field of Islamic Biethics," *Religio* 27, č. 2 (2019): 269–289, s. 288–289.

¹² O osudu lidí, lidské vůli a odměně za správnou volbu pojednávají mnohé verše Koránu, např. 53:39, 13:11, 13:42. Téma vůle člověka a vůle Boží je jedna z nejstarších a nejnáročnějších teologických debat v islámu.

¹³ MADDĀHĪ, osobní konzultace, 17. 9. 2019.

¹⁴ Marjam ŠABBĀGHĪ – 'Abbās 'Alī SOLTĀNĪ, „Vākāvī mostanad-e qor'ānī hokm-e feqhī taghjīr-e chelqat-e chodāvand dar masā'el-e novpejdā-je pezeškī," *Feqh va ošūl* 49, č. 1 [108] (1396 / 2017): 66–85, s. 68.

¹⁵ „[...] *wa la' āmurannahum falajughajjirunna chalq Allāh* [...]". V těchto verších promlouvá sám ďábel.

nou změnu ve stvoření.¹⁶ Prominentní moderní učenec allāme Ṭabāṭabā'ī (1903–1981) ve svém výkladu Koránu *Tafsīr al-Mizān*¹⁷ píše, že všechny uvedené věci jsou odklonem od správné víry a od uctívání Boha. Proto kastrace a další typy mutilace těla, jakož i sodomie a lesbismus a obecně změna Božího tvoření je něco, co jde proti přirozenému zákonu.¹⁸ Současní teologové soustřeďují svůj výklad změny Božího tvoření na trestuhodné a nezákonné změny, konané se zlými úmysly a špatnými cíli, například nějaká změna legislativy (dělání zakázaného z dovoleného a naopak) nebo inovace ve víře.¹⁹ Někteří se vrací ale i k významu kastrace zvířat a přenášejí tento zákaz na změny na těle a smyslech.²⁰

Druhým zásadním veršem Koránu pro změnu stvoření je 30:30:

Obrať svou tvář k náboženství pravého islámského monotheismu (Boží *fiṭra*),²¹ ve kterém On stvořil lidi. Stvoření Boží pak změnit nelze [Není změny ve stvoření Božím] [...].²²

Dle šajcha Ṭūsīho (995–1067) je právě toto verš, který rozkrývá podstatu změny stvoření, a taktéž všichni pozdější exegeti se o něj opírají. Fajz Kāšānī (z. cca 1680) píše, že změna ve stvoření Boha je každá změna bez povolení Boha (například změna náboženství).²³ Ṭabāṭabā'ī souhlasí a zdůrazňuje, že člověk se nesmí odklonit od přirozeného monoteismu, což je

¹⁶ RAHBAR, „Šabihsāzi va 'adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhi,“ s. 76–77.

¹⁷ Hlavní a nejpoužívanější současný ší'itský výklad (ar. *tafsīr*) Koránu.

¹⁸ Moḥammed Ḥusajn ṬABĀṬABĀ'Ī, *Tafsīr al-Mizān*, 4:119, <https://almizan.org/> [zveřejněno 2020, cit. 25. 5. 2020]. Přirozený zákon v Ṭabāṭabā'īho díle je komplexní teologicko-filozoficko-etický koncept. Z hlediska islámu obecně byl při stvoření světa zamýšlen konečný cíl, a proto i samotný islám je součástí přirozeného zákona. Naproti tomu homosexualita je v islámu považována za jednání proti přirozenosti a její zákaz je jedním z tradičních dogmat, které je podpořeno verši z Koránu (např. 26:165), výroky proroka Muḥammada i svatých imámů v ší'itském prostředí.

¹⁹ ISLAMQUEST, „Taghjir džensijāt, taghjir dar chelqat,“ <https://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa4364#> [zveřejněno 12. 11. 1387 / 31. 1. 2009, cit. 8. 6. 2020].

²⁰ RAHBAR, „Šabihsāzi va 'adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhi,“ s. 77.

²¹ Ar. *fiṭra* – vrozená znalost, přirozenost, míněno především vrozená znalost pravé víry, tj. islámského monoteismu. Dle Ṭabāṭabā'īho je to koncept blízký přirozenému zákonu.

²² „[...] *fiṭrat Allāh allatī faṭara an-nās 'alajhā lā tabdīl li-ḥalq Allāh* [...]“ V druhé části verše je klíčový absolutní zákaz měnění stvoření Božího, tj. stvoření měnit lze, ale nesmí se to. Proto je v hranatých závorkách nabídnut jiný překlad oproti tradičnímu Hrbkovu překladu.

²³ RAHBAR, „Šabihsāzi va 'adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhi,“ s. 77.

stvoření, které se nesmí měnit. Kromě toho uvedl i další možnosti, a to když lidé na příkaz ďábla mění Boží stvoření, například „sodomie“.²⁴

Tyto výklady Koránu můžeme shrnout tak, že platí:

- zákaz absolutní změny stvoření;
- zákaz změny náboženství Božího;
- odsouzení změn v člověku (uvnitř člověka);
- zákaz změny, která není v souladu s cílem fenoménu tvoření. Právě tento čtvrtý pohled na otázku stvoření je důležitý, neboť na něm teologové dokládají, že je definována myšlenka hranice Božího stvoření, kam nesmí člověk vstupovat.²⁵

Na základě výše analyzovaných dvou veršů se změna Božího stvoření dle koránských exegetů dá rozdělit do 3 kategorií:

1) nežádoucí fyzická změna, tj. evoluční / formativní změna. Jedná se například o uřezávání uší, vyjmutí očí velbloudům nebo kastrace otroků, tetování, odstraňování vlasů, ořezávání a ostření zubů, používání umělých vlasů, barvení vlasů atd.;

2) změna náboženství a příkazů Božích, tj. legislativní změna, to znamená, že každá změna v příkazech Božích je nelegitimní;

3) komplexní změna Božího stvoření, tj. změna fyzická i v náboženství, tj. změna evoluční i legislativní. Například dle Kášāniho změna zahrnuje fyzické změny (odnímání očí, kastrace, ostření zubů) i změnu náboženství a Božích příkazů (např. sodomie).²⁶

2. ZMĚNA BOŽÍHO STVOŘENÍ PODLE ŠÍ'ITSKÉ JURISPRUDENCE

Islámská teologie a islámská právní věda (jurisprudence) vychází z naprosto stejných textových zdrojů (zde Korán). Ale jurisprudence používá při hlubokém zkoumání právního problému (ar. *idžtihād*) i další právní nástroje a principy (jejichž výběr a priority nejsou jasně dány), a proto jednotliví právníci mohou dojít při zkoumání stejného právního

²⁴ ṬABĀṬABĀ'Ī, *Tafsīr al-Mīzān*, 30:30.

²⁵ Abōlqāsem 'ALEJDŪST, „Gostare ḥormat-e taghjīr-e chelqat-e Allāh az manzar-e qor'ān-e kařīm,“ *Qor'ān, feqh va hoqūq-e eslāmī* 2, č. 3 (1394 / 2015): 7–30, s. 26.

²⁶ RAHBAR, „Šabihsāzi va 'adam-e tařarrof dar chelqat-e elāhī,“ s. 78; ŠABBĀGHĪ – SOLTĀNĪ, „Vākāvī mostanad-e qor'āni hokm-e feqhī taghjīr-e chelqat-e chodāvand,“ s. 69–71.

problému ke zcela odlišným závěrům, které mohou být taktéž rozdílné od názorů teologů.

Ší'itská jurisprudencí vychází nejprve stejně jako teologie z analýzy výše uvedených koránských veršů 4:119 a 30:30. Na jejich základě došli právníci k závěru, že z hlediska jurisprudencí změna Božího tvoření je:

1) zakázaná změna vzhledu, tedy uřezávání uší lidem a zvířatům, osleповání zvířat, kastrace, sterilizace, změna ženy na muže a naopak; tj. negativní změna omezující podstatu člověka;²⁷

2) změna vnějších atributů, jako změna lidského obličejí na obličej opičí nebo medvědí;²⁸ tj. cílené vytvoření nového člověka, který by už nebyl člověkem, ale úplně novým živočišným druhem;²⁹

3) změna podstaty lidské bytosti, tj. lidé mají žít ve své nezměněné, přirozené povaze, v přirozeném stvoření;³⁰

4) odklon od pravého náboženství, tj. od monoteismu / od islámu k polyteismu / pohanství / nevíře nebo změna příkazů a zákazů Boha.³¹ Tato změna je zdůrazněna jako klíčová změna stvoření Božího, což vychází i z tradic imámů Bāqira a Šādiqa.³² Náboženství Boží je stvoření, které se nesmí měnit.

²⁷ PĀSOCHGŪ, „So'āl 51767, ājat 119 az sūre-je nesā'," <https://pasokhgoo.ir/node/51767> [zveřejněno 2. 8. 1390, cit. 8. 6. 2020].

²⁸ PĀSOCHGŪ, „So'āl 51767, ājat 119 az sūre-je nesā'."

²⁹ DŽAZĪRE DĀNEŠ, „Šabihsāzi, Goftegū bā doktor Abolqāsem," <http://jazirehdanesh.com/content/223/> [zveřejněno 14. 3. 1384 / 4. 6. 2005, cit. 16. 7. 2020].

³⁰ Fahimeh KALBASI-ISFAHANI – Mohsen DELEER, „Sex-Reassignment Rules in Shiite Jurisprudence," *Journal of Reproduction and Infertility* 17, č. 3 (2016): 169–176; PĀSOCHGŪ, „So'āl 51767, ājat 119 az sūre-je nesā'."

³¹ PĀSOCHGŪ, „So'āl 51767, ājat 119 az sūre-je nesā'," stejně KALBASI-ISFAHANI – DELEER, „Sex-Reassignment Rules in Shiite Jurisprudence," nebo Fāteme TOROF, „Tahlil-e movzū' „taghjir dar chelqat" dar ertebāt bā tekniq-e mohandesī-je selūlhā-je noṭfe-je ensān," *Madžalle-je irāni-je ahlāq va tāriq-e pezeški* 5, č. 7 (1391 / 2012): 30–39, s. 32 nebo ISLAMQUEST, „Emkān-e idžād-e taghjir dar movdžūdāt az nazār-e qor'ān," <https://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa77126#> [zveřejněno 13. 12. 1395 / 3. 3. 2017, cit. 8. 6. 2020] s odkazem na ājatollāha Makārem Širāziho.

³² Imám Bāqir (676–732), pátý imám ší'itského směru imámíja. Imám Šādiq (702–765), šestý imám téhož směru, zakladatel školy práva dža'faríja. ISLAMQUEST, „Taghjir džensijat, taghjir dar chelqat," nebo ṬABĀTABĀ'Ī, *Tafsir al-Mizān*, 30:30 nebo RAHBAR, „Šabihsāzi va 'adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī," s. 82–83. Imám Šādiq přímo řekl: „Cílem změny Božího stvoření je změna Božího příkazu podle příkazu, který dává džābel," jak je uchováno ve sbírce ší'itských tradic – např. Moḥammed Bāqer MADŽLESĪ, *Bihār al-anwār*, Tehrān: Dār al-kutub al-islāmíja, 1970, sv. 60, s. 219.

Podle většinového postoje ší'itských právníků změna Božího stvoření nezahrnuje:

- veškeré fyzické změny v těle (s výjimkou těch ve verši 4:119 uvedených), tento koránský verš nemluví o úpravách zevnějšku všeobecně, nezahrnuje česání, holení, plastické operace apod.;³³ nelze účelově vybrat pouze některé, pravidlo zákazu platí buď na všechny fyzické úpravy, nebo na žádné (kromě specificky uvedených);³⁴
- změny fyzických vlastností člověka, pokud se nemění jeho lidská podstata (např. transplantace tkáně zvířete do člověka);³⁵
- všechny změny ve fyzickém a materiálním světě, protože stabilita přírody je způsobena vůlí Boží a nelze ji porušit; změna přírody je nemožná, nikoliv zakázaná;³⁶
- evoluční změny, které jsou přirozené a v souladu s principy stvoření.³⁷

V ší'itské jurisprudenci se stále více zdůrazňuje duchovní podstata změny stvoření, tedy odklon od monoteismu a násilné změny Božích příkazů (tedy změna legislativní), a potlačují se významy fyzických změn na člověku, toto zastává např. výše jmenovaný allāme Ṭabāṭabā'ī,³⁸ velký ájatolláh Faḍlallāh (1935–2010)³⁹ a dnes zejména velký ájatolláh Makārem Širāzī (nar. 1927). Verš 4:119 je tedy v současném jurisprudenčním pojetí vysvětlován tak, že je zakázána jakákoliv změna, která má za cíl měnit náboženství nebo zákony islámského práva šari'a. Současně evidentně ztrácí relevanci ve smyslu fyzických změn na těle prováděných lékaři, neboť současnými nejvyššími ší'itskými kleriky není použít

³³ PĀSOCHGŪ, „So'al 51767, ájat 119 az süre-je nesā'," stejně KALBASI-ISFAHANI – DELEER, „Sex-Reassignment Rules in Shiite Jurisprudence.“

³⁴ ISLAMQUEST, „Taghjir džensijat, taghjir dar chelqat.“

³⁵ DŽAZIREDĀNEŠ, „Šabihsāzi, goftegū bā doktor Abū al-Qāsem.“

³⁶ ṬOROF, „Taḥlil-e movzū' „taghjir dar chelqat“," s. 37.

³⁷ ŠABBĀGHĪ – SOLTĀNĪ, „Vākāvī mostanad-e qor'ānī hokm-e feqhī taghjir-e chelqat-e chodāvand," stejně ISLAMQUEST, „Emkān-e idžād-e taghjir dar movdžūdāt az nazar-e qor'ān.“

³⁸ Aisya Aymanee M. ZAHARIN – Maria PALLOTTA-CHIAROLLI, „Countering Islamic conservatism on being transgender: Clarifying Tantawī's and Khomeinī's fatwas from the progressive Muslim standpoint," *International Journal of Transgender Health* 21, č. 3 (2020): 235–241.

³⁹ ŠABBĀGHĪ – SOLTĀNĪ, „Vākāvī mostanad-e qor'ānī hokm-e feqhī taghjir-e chelqat-e chodāvand," s. 75.

v jejich argumentech v příslušných debatách.⁴⁰ To potvrzuje i tato krátká studie (v části věnované konkrétním lékařským technikám), neboť dle názoru většiny současných duchovních⁴¹ žádná z diskutovaných technik nenaplňuje podstatu verše 4:119 ve smyslu fyzických změn.

Postoj jurisprudence vychází primárně z analýzy textu (ar. *idžtihād an-našš*) veršů 4:119 a 30:30, což je pouze základní metoda, která se dnes doplňuje dalšími metodami, které reflektují i širší cíle šarí'i. Podívejme se nyní na další právní argumenty, které upřeshňují chápání pojmu „změna Božího stvoření“ a vedou právní znalce k výše uvedenému názoru.

2.1 Člověk nemůže měnit ontologickou Boží vůli

Tento argument je založen na samotné podstatě islámské víry, na základě víry v jednoho Boha, konkrétně v jednoho Hybatele (koncept ar. *tawhīd al-af'āl*),⁴² kdy se nemůže stát nic bez jeho vůle. Z toho vyplývá, že člověk nemůže dělat věci proti Boží vůli. Na druhou stranu to ale neznamená, že cokoliv dělají lidé, je v souladu s Boží vůlí. Pro vyjasnění tohoto rozporu pomůže vysvětlení imáma Riḏā,⁴³ dle něhož existují dvě vůle Boží, dva aspekty autority Boží:

1) ontologická vůle (ar. *wilāja takwīnīja*), která souvisí s Božím tvořením – tato vůle se nedá přestoupit, vše je v Božím plánu, nemůže jít nic proti ontologické vůli Boha, pokud by člověk narušit tuto vůli, znamenalo by to, že má větší moc než Bůh;

2) legislativní vůle (ar. *wilāja tašrī'īja*), která souvisí s islámským právem, které stanovuje normy, zákazy a příkazy, které mají být sledovány. Porušit legislativní Boží vůli člověk může, neboť má svobodnou vůli.

Otázka legislativní vůle je čistě v kompetenci islámských právníků, kteří se vymezují proti názorům teologů, jež jsou dle nich nekompetent-

⁴⁰ ISLAMQUEST, „Taghīr džensījat, taghīr dar chelqat.“

⁴¹ Soudí tak například 'Alī Sīstānī, 'Alī Chāmenē'ī, Nāšer Makārem Šīrāzī, Moḥammed Fāzel Lankarānī, Moḥammed Ebrāhīm Džannatī, Jūsuf Šāne'ī, 'Abdolkarīm Mūsavī Ardebīlī a další, srov. dále v textu.

⁴² Základem ší'itské doktríny je monoteismus ve čtyřech významech: jedinstvo podstaty bytí, tedy není Boha kromě Boha (ar. *tawhīd adh-dhāt / tawhīd al-wudžūd*), jedinstvo Božích atributů (*tawhīd aš-šifāt*), jedinstvo Hybatele / Tvořitele (*tawhīd al-af'āl*) a jedinstvo vlivu (*tawhīd al-āthār*).

⁴³ Imám Riḏā / Rezá (766 – 818), osmý imám směru imámíja.

ní na toto odpovídat a nemají právo zasahovat do této diskuse (mohou se vyjadřovat pouze k ontologické vůli). Lidské aktivity nikdy nenaruší ontologickou vůli Boží, mohou se projevovat pouze v rámci legislativní vůle. Příklady narušení Božího stvoření uvedené v koránském verši 4:119 se proto považují za ohrožení legislativní vůle Boží,⁴⁴ a jak bylo řečeno výše, dnes jsou tyto příklady narušení chápány spíše duchovně, než jako fyzické změny na lidském těle.

2.2 Změny ve stvoření nejsou změny stvoření

Není možné nahradit to, co již stvořil Bůh. Není možná změna stvoření, ale je možná změna probíhající v rámci již hotového stvoření. Tyto dvě změny je nutno pečlivě rozlišovat. Jak poukázal velký ájatolláh Faḍl-alláh, není možné sledovat logický řetězec, jehož úvodní premisy jsou, že všechny fenomény na světě jsou Boží stvoření a že všechny změny v Božím stvoření jsou zakázány. Potom by bylo zakázáno dělat jakékoli změny v jakémkoliv fenoménu, byly by zakázány veškeré činnosti lidské.⁴⁵ Ve skutečnosti jsou v našem světě změny naprosto přirozené, lidský život i celá civilizace je o změně a přeměně Božských výtvorů, které probíhají od individua (vyčištění zubů) až po globální změny klimatu.⁴⁶ Množství veršů z Koránu nám dokládá, že změny v materiálním světě jsou obecně možné⁴⁷ a legislativa určuje, zda jsou tyto změny dovoleny, nebo zakázány.

⁴⁴ TOROF, „Taḥlīl-e movzū‘ „taghjīr dar chelqat“,“ s. 37; MADDĀHĪ, osobní konzultace, 17. 9. 2019.

⁴⁵ ŠABBĀGHĪ – SOLTĀNĪ, „Vākāvī mostanad-e qor’ānī hokm-e feqhī taghjīr-e chelqat-e chodāvand“, s. 75; RAHBAR, „Šabihsāzī va ‘adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī“, s. 80, i zemědělství a budování, i česání a čištění zubů, srov. ISLAMQUEST, „Taghjīr džensījat, taghjīr dar chelqat.“

⁴⁶ ‘ALAVĪ QAZVĪNĪ, osobní konzultace, 23. 9. 2019; VĀŠĪJĀN, osobní konzultace, 22. 9. 2019; ḤABĪBĪ TABBĀR, osobní konzultace, 14. 9. 2019; QĀSEMĪ, osobní konzultace, 18. 9. 2019.

⁴⁷ Například verše 13:11, 8:53, 7:74, 22:73. RAHBAR, „Šabihsāzī va ‘adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī“, s. 79–80; stejně TOROF, „Taḥlīl-e movzū‘ „taghjīr dar chelqat“,“ s. 32.

2.3 Lidé jsou zmocnění dělat změny ve stvoření

Pokud vycházíme z úvodní teologické premisy Bohem daného dokonalého systému, vyvstává otázka: proč měnit svět kolem sebe nebo proč opravovat člověka, který je dokonalý, i když třeba není perfektní po fyzické nebo duševní stránce?⁴⁸ Moderní ší'itská jurisprudencce odpovídá, že svět je nejlepší včetně změn, které lidé dělají, neboť i ty jsou součástí Božího záměru a tvoření Boží pokračuje skrze lidi.⁴⁹ Dále trvá na tom, že Bůh dal člověku rozum a schopnost myslet, pracovat a vynalézat. Proto všechno, co člověk vymyslí a čeho dosáhne, musí být v souladu s Božím plánem a nemůže být proti Božímu stvoření, neboť to není nezávislé tvoření.⁵⁰

Vyspělé lékařské technologie nemůžeme oddělovat od ostatních lidských činností, jako je zemědělství, průmysl, běžná chirurgie atd. Pokud je zemědělství v souladu s Božím stvořením, je tomu stejně i u genetického inženýrství. Argument, že genetické inženýrství mění člověka nebo svět, ší'itští vysocí klerici nepovažují za relevantní, neboť cokoliv, co člověk udělá, změní člověka nebo svět.⁵¹

Někteří vysocí klerici navíc vyjádřili explicitně svoji podporu vědy, například velký ájatolláh Faqlallāh prohlásil, že: „věda je Boží dar pro lidské bytosti“.⁵² Podle velkého ájatolláha Makārema Širāziho taktéž islám nemá žádná omezení ve vědě a další ší'itští právníci uvádějí, že v oblasti klonování (a stejně tak v genetickém inženýrství) člověk pouze uplatňuje a kultivuje znalosti, možnosti a sílu, které člověku dal Bůh.⁵³ Lidská vůle prochází skrze vůli Boží, nikoliv přes ni, a lidské aktivity jsou uskutečněním Boží vůle skrze lidskou činnost.

⁴⁸ ZAHARIN – PALLOTTA-CHIAROLLI, „Countering Islamic conservatism on being transgender;“ ALEBŮJE, osobní konzultace, 18. 9. 2019.

⁴⁹ V tomto případě má shodný názor i teologie, neboť změny na tomto světě jsou povoleny Bohem – ALEBŮJE, osobní konzultace, 18. 9. 2019.

⁵⁰ Moḥammed ṬABĀTABĀJĪ – Marjam MĪR AḤMADĪ, „Barrersī-je ḥokm-e taklifī šabihsāzi-je ensān,“ *Feqh va ḥoqūq-e eslāmī* 4, č. 7 (1392 / 2013): 205–226, s. 208–209.

⁵¹ ṬABĀTABĀJĪ – MĪR AḤMADĪ, „Barrersī-je ḥokm-e taklifī šabihsāzi-je ensān,“ s. 208–209; 'ALAVĪ QAZVĪNĪ, osobní konzultace, 23. 9. 2019; VĀŠĪJĀN, osobní konzultace, 22. 9. 2019; ḤABĪBĪ ṬABBĀR, osobní konzultace, 14. 9. 2019; QĀSEMĪ, osobní konzultace, 18. 9. 2019.

⁵² BAYYANAT, „Cloning,“ http://english.bayynat.org/Issues/Medical_Cloning2.htm [zveřejněno 19. 9. 2012, cit. 5. 7. 2020].

⁵³ IRAN SCIENCE WATCH, „Ājā toulid-e maḥsūlāt-e tarārīchte, dechālat dar chelqat-e chodāvand ast?“ <https://www.isw.ir/2067/> [zveřejněno 1. 4. 1395 / 21. 6. 2016, cit. 16. 7. 2020].

3. NEJDISKUTOVANĚJŠÍ OBLASTI LÉKAŘSTVÍ

Nyní se podíváme konkrétně na oblasti lékařské vědy, kde nejčastěji zaznívá argument změny Božího stvoření jako hlavní důvod pro jejich zákaz – klonování, genetické inženýrství, jakož i chirurgická změna pohlaví a kosmetická chirurgie. Každá z těchto oblastí je velmi komplexní (což žádá mnohem širší osvětlení a náležitou diskusi), v této studii bude problematika prezentována pouze v souvislosti s otázkou změny Božího stvoření. Budou představeny hlavní názorové proudy nejvyšších ší'itských kleriků⁵⁴ a jejich argumenty. Je třeba mít stále na mysli, že ačkoliv se tito domnívají, že se nejedná o narušení Božího stvoření, ještě to automaticky neznamená, že považují tyto lékařské praktiky za dovolené. Mohou je zakázat i z jiných právních důvodů, které nesouvisí s obsahem této studie.

3.1 Klonování

Hlavní část celosvětové diskuse o nebezpečí klonování se týká reprodukčního klonování člověka,⁵⁵ ale dá se přenést i na terapeutické klonování v lékařství (tj. klonování částí těla, orgánů nebo tkání). Absolutní většina současných (nebo nedávno zemřelých) nejvyšších ší'itských kleriků (např.: 'Alī Sīstānī, 'Alī Chāmenē'ī, Nāṣer Makārem Šīrāzī, Muḥammad Sa'īd al-Ḥakīm, Moḥammed Fāzel Lankarānī, Jūsuf Šāne'ī, 'Abdollāh Džavādī Āmolī, 'Abdolkarīm Mūsavī Ardebīlī, Moḥammed Šādeq Rūḥānī, Muḥammad Ḥussajn Faḍlallāh, Kāzīm Ḥā'irī a mnozí další) se shoduje na tom, že klonování není proti Božímu stvoření.⁵⁶ Hlavním argumentem je, že klonování nemůže poškodit pravé náboženství (tj. monotheismus), ani systém stvoření, ani není narušením Božího stvo-

⁵⁴ Nejvyšší náboženské autority v ší'itském islámu (ar. *mardža' at-taqlīd* nebo *mardža' ad-dīn*, pl. *marādži' at-taqlīd*) dávají věřícím rady a doporučení (právně nezávazná) v náboženských otázkách. Každý věřící ší'ita by měl mít zvoleného svého *mardža' at-taqlīd*, podle něhož řeší nové nebo sporné otázky. V současnosti je ve světě asi 60 *marādži' at-taqlīd*, obvykle mají titul velký ájatolláh.

⁵⁵ Zatím ryze teoretická disciplína, věda není ještě ve svém vývoji tak daleko. Nicméně, islámská jurisdikce musí mít připraveny odpovědi i na hypotetické právní otázky.

⁵⁶ *ṬABĀṬABĀJĪ – MĪR AḤMADĪ*, „Barrersī-je ḥokm-e taklīfī šabīhsāzī-je ensān,“ s. 214.

ření, tj. klonování dle nich nenaplnuje smysl koránského verše 4:119.⁵⁷ Pouze Moḥammed Maḥdī Šams ad-Dīn⁵⁸ se vyjádřil proti klonování, dle jeho názoru klonování spadá do zákazů vyplývajících z verše 4:119.⁵⁹

Další specifické argumenty ve prospěch klonování tkví v tom, že stvoření Boží v oblasti lidské reprodukce není limitováno pouze na sexuální metody, protože dle Koránu Bůh stvořil Adama a Evu, kteří byli bez otce a matky, a také je zde příklad Ježíše, který se dle islámské tradice narodil bez otce.⁶⁰ Lidé tedy mohou vznikat různými metodami, nejen sexuálními.⁶¹ Příkladem mohou být různé metody asistované reprodukce, ze všech vznikají lidé, mezi nimiž není rozdíl.⁶² Při klonování (podobně jako při asistované reprodukci) jsou používány lidské gamety a buněčné jádro s DNA, nemění se jejich funkce ani žádné biologické zákony, mění se pouze způsob jejich spojení. Věda využívá technické možnosti, ale respektuje zákony přírody.⁶³ Nejedná se o tvoření z ničeho, které přináleží Bohu.⁶⁴ Klerici taktéž poukazují na fakt, že klonovaný jedinec není z pohledu genetiky 100 % shodný (shoda je asi 98 %), takže se jedná o originální stvoření, které nemá co dočinění s „dřablovou snahou“.⁶⁵ Navíc, dá se teoreticky předpokládat, že i naklonovaný člověk by měl svoji duši, která je nezávislá na DNA dárci. A pokud bereme duši

⁵⁷ IRAN SCIENCE WATCH, „Ājā toulīd-e maḥsūlāt-e tarāricḥte, dechālat dar chelqat-e chodāvand ast?“ Stejně RAHBAR, „Šabihsāzī va ‘adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī,“ s. 80. Naproti tomu většina sunnitských kleriků shledává klonování jako zakázané, neboť z mnoha důvodů narušuje Boží stvoření. Přehled hlavních argumentů vč. jejich protagonistů – srov. např. Darius ATIGHETCHI, *Islamic Bioethics: Problems and Perspectives*, Dordrecht: Springer, 2009, s. 241–242 nebo Anke Iman BOUZENITA, „Change of Creation or Harnessing Nature? The Reception of Biotechnology in the Islamic World,“ *Islamic Studies* 48, č. 4 (2009): 499–523, s. 505–509.

⁵⁸ Nižší duchovní působící v Libanonu.

⁵⁹ Hassan ESLAMI ARDAKANI, „The Shiite Pluralistic position on Human Cloning,“ *Journal of the Religious Inquiries* 1, č. 1 (2011): 81–108, s. 89–92.

⁶⁰ Srov. sūra Marie, zejm. verše 21–22.

⁶¹ RAHBAR, „Šabihsāzī va ‘adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī,“ s. 81. Faḍlallāh přímo řekl, že klonování je novou formou reprodukce v rámci tvoření, ale nejedná se o změnu Božího tvoření – např. Cilina NASSER, „Fadlallah condones human cloning,“ *The Daily Star Lebanon*, 4. 3. 2002.

⁶² Samāne ESFANDĀNĪ – Moḥammed Režā EMĀM – Ḥannāne Nošrat CHĚREZMĪ, „Barresī mas‘ale-je ruḥ dar šabihsāzī-je ensān,“ *Ensān pažūhī-je dīnī* 33 (1394 / 2015): 97–116.

⁶³ ṬABĀṬABĀJĪ – MĪR AḤMADĪ, „Barresī-je ḥokm-e taklīfī šabihsāzī-je ensān,“ s. 210–211.

⁶⁴ ESFANDĀNĪ – EMĀM – CHĀRAZMĪ, „Barresī mas‘ale-je ruḥ dar šabihsāzī-je ensān.“

⁶⁵ RAHBAR, „Šabihsāzī va ‘adam-e tašarrof dar chelqat-e elāhī,“ s. 81. „Dřablovou snahou“ je míněno našeptávání dřabla měnit Boží stvoření, srov. K. 4:119.

(s její Boží podstatou) jako podstatu lidství, i naklonovaný člověk by byl standardní člověk, bez ohledu na netradiční proces jeho početí.⁶⁶

3.2 Genetické inženýrství

Genetické inženýrství v lékařství přímo a záměrně zasahuje do genomu člověka. Je to poměrně široká vědní disciplína, hlavní etická pozornost je upřena na současné experimentální přístupy, tedy na genové inženýrství a buněčné inženýrství, které cíleně manipulují molekulou DNA nebo buňkami. Pro většinu ší'itských nejvyšších kleriků není genové inženýrství narušením Božího stvoření, neboť jeho podstata opět není obsažena v hlavním smyslu vyplývajícímu z výkladu koránského verše 4:119.⁶⁷ Dále zdůrazňují, že genové inženýrství pouze uplatňuje znalosti a objevy, které člověku umožnil Bůh (podobně jako u klonování).⁶⁸ Navíc se u této lékařské technologie nejedná o tvorbu čehokoliv nového, jde pouze o úpravu chybných genových sekvencí do správné podoby, čímž se nenarušuje biologický vztah člověka a tvoření,⁶⁹ ani se nezasahuje nikterak do podstaty člověka, nemění se ani žádné přirozené zákony.⁷⁰ Dokonce ani vylepšování genu (bez prokazatelných negativních konsekvencí) není proto zakázáno.⁷¹

Velký ájatolláh Makārem Širāzī prohlásil, že: „někteří ve své interpretaci zveličují manipulaci genem a říkají, že toto je tvoření lidmi, ve skutečnosti je to stejné jako roubování [sic.] v zemědělství.“ Velký ájatolláh Sa'íd al-Ĥakīm se explicitně vyjádřil, že genetické inženýrství nezasahuje do stvoření ani nevstupuje do záležitostí Stvořitele. Jedná se dle něj spíše o druh aplikace Božských tradic a zákonů, jejichž užití je

⁶⁶ ESFANDĀNĪ – EMĀM – CHĀRAZMĪ, „Barresī mas'ale-je rūh dar šabihsāzī-je ensān.“

⁶⁷ Některé sunnitské náboženské autority i některé muslimské nadnárodní instituce se staví proti genetickému inženýrství z důvodu manipulace Božím stvořením, srov. např. BOUZENITA, „Change of Creation or Harnessing Nature?“ s. 505–509 nebo Mohammed GHALY, „Islamic Ethical Perspectives on Human Genome Editing,“ *Issues in Science and Technology* 35, č. 3 (2019): 45–48.

⁶⁸ IRAN SCIENCE WATCH, „Ājā toulid-e maḥṣūlāt-e tarārichte, dechālat dar chelqat-e chodāvand ast?“

⁶⁹ ṬABĀTABĀJĪ – MĪR AHMADĪ, „Barrersī-je ḥokm-e taklīfī šabihsāzī-je ensān,“ s. 210–211.

⁷⁰ ṬOROF, „Taḥlīl-e movzū' 'tagħjīr dar chelqat',“ s. 32.

⁷¹ QĀSEMĪ, osobní konzultace, 18. 9. 2019.

vyjádřením Božské moci.⁷² Ájatolláh 'Alī Akbar Raššād nadnesl, že výzkumem v oblasti genetického inženýrství můžeme odhalit množství tajemství tvoření a velikosti záměru jeho tvůrce, čímž tato biotechnologie současně pracuje i na epistemologii v oblasti náboženství.⁷³

3.3 Chirurgická změna pohlaví

Imám Chomejnī vydal v roce 1964 (jako první v islámském světě) právní dobrozdání, v němž povolil lidem neurčitého pohlaví podstoupit chirurgickou operaci pro úpravu pohlaví, a v roce 1987 uveřejnil další, které povoluje transgenderovým osobám změnit své pohlaví.⁷⁴ Upozornil, že transsexualita není homosexualita a že se jedná spíše o medicínský problém, u kterého „genderovou korekci“ může a umí moderní medicína řešit.⁷⁵ Tím v podstatě odmítá, že by chirurgická změna pohlaví patřila mezi zakázané změny Božího stvoření.

Současní nejvyšší ší'itští klerici se taktéž většinou shodují na tom, že chirurgická změna pohlaví není změnou Božího stvoření;⁷⁶ např. 'Alī Sīstānī, 'Alī Chāmene'ī, Našer Makārem Šīrāzī, Moḥammed Fāzel Lankarānī, Moḥammed Ebrāhīm Džannatī, Jūsuf Šāne'ī, 'Abdolkarīm Mūsavī Ardebīlī a další.⁷⁷ Jejich pozice se opírá o standardní, výše uvedené argumenty, tj. změna pohlaví není uvedena ve verši 4:119, jedná

⁷² IRAN SCIENCE WATCH, „Ājā toulīd-e maḥṣūlāt-e tarārichte, dechālat dar chelqat-e chodāvand ast?“ nebo BIOSAFETY SOCIETY OF IRAN, „Naqdī bar barchī-je šobahāt-e feqhī dar chošūš-e mohandesī-je ženetik va maḥṣūlāt-e tarārichte,“ <http://biosafetysociety.ir/content/395/> [nedatováno, cit. 16. 7. 2020].

⁷³ KHABARONLINE, „Ājā mohandesī-je ženetik, dechālat dar chelqat ast va mītevanad achlāq-e ensān rā taghjīr dahad?“ <https://www.khabaronline.ir/news/1380061/> [zveřejněno 13. 2. 1399 / 2. 5. 2020, cit. 16. 7. 2020].

⁷⁴ Více o historii srov. Jaroslav FRANC, „Transgender issue in contemporary Iran: A theological reflection,“ *Family Forum* 7 (2017): 203–224.

⁷⁵ ISLAMQUEST, „Taghjīr džensījat, taghjīr dar chelqat.“

⁷⁶ Sunnitští náboženští učenci rozlišují chirurgickou změnu pohlaví (SRS) v případě intersexuality, která je povolena, a SRS z důvodu transgenderismu, kde se názory na povolení rozcházejí. Tradicionalističtí klerici vidí tuto změnu jako manipulaci Božím stvořením a z tohoto důvodu tento typ chirurgie zakazují – více např. Selena TOLINO, „Transgenderism, Transsexuality and Sex-Reassignment Surgery in Contemporary Sunni Fatwas,“ *Journal of Arabic and Islamic Studies* 17 (2017): 223–246 nebo ZAHARIN – PALLOTTA-CHIAROLLI, „Countering Islamic conservatism on being transgender.“

⁷⁷ RASĀ, „Tavadždžo faqhān šī'e be baḥš-e taghjīr džensījat,“ <https://rasanews.ir/fa/news/663525/> [zveřejněno 13. 7. 1399 / 4. 10. 2020, cit. 6. 10. 2020].

se o změnu v již stvořeném a o běžnou lidskou činnost.⁷⁸ Stejně jako Chomejní považují transgenderovou operaci za přizpůsobení fyzického zjevu těla odpovídající psychické příslušnosti. Nejedná se tedy o změnu ženy na muže nebo naopak. Jedná se o úpravu ženy, aby skutečně vypadala jako žena. Pouze velký ájatolláh Dža'far Sobhānī se domnívá, že v případě změny pohlaví se o změnu Božího stvoření jedná. Argumentuje pomocí koránského verše 4:119, který dle něj zakazuje změnu pohlaví, neboť takový zásah do těla (podobně jako amputace genitálií) mění dokonalou lidskou bytost v nedokonalou lidskou bytost (operací je zničena schopnost reprodukce).⁷⁹

3.4 Kosmetická chirurgie

Nejedná se zde o plastickou chirurgii obecně (např. léčba popálenin), ale pouze o záměrné zkrášlující operace, které spolu s celým kosmetickým průmyslem čelily v islámské prostředí podezření z manipulace Božím stvořením.⁸⁰ I zde ší'itští právníci trvají na tom, že verš 4:119 nemluví o chirurgii nebo jakýchkoliv úpravách obličeje, proto tento argument není důvodem pro zákaz plastické zkrášlující chirurgie.⁸¹ Velký ájatolláh Makārem Šīrāzī zdůrazňuje, že zakázané jsou dle tohoto verše pouze změny omezující podstatu člověka, jako je kastrace nebo zmrzačení, ni-

⁷⁸ Farrah JAFARI, „Transsexuality under Surveillance in Iran: Clerical Control of Khomeini's Fatwas,“ *Journal of Middle East Women's Studies* 10, č. 2 (2014): 31–51, s. 38; ISLAM-QUEST, „Taghjir džensijāt, taghjir dar chelqat.“

⁷⁹ ESHIA, „Dars-e chāredž-e feqh-e ājatollāh-e Sobhānī,“ <http://www.eshia.ir/feqh/archive/text/sobhani/feqh/96/961002/> [zveřejněno 3. 10. 1396 / 24. 12. 2017, cit. 10. 8. 2020].

⁸⁰ V sunnitském islámu byla kosmetická chirurgie a potažmo též celý kosmetický průmysl považován za zakázaný, neboť se jedná o změnu Božího stvoření, a to právě na základě koránského verše 4:119 a dalších Prorokových výroků. Dnes se názory kleriků liší, někteří kosmetickou chirurgii povolují, jiní stojí za tradičním zákazem. Více srov. např. Shosh BEN-ARI, „The Changing Attitude of Islam Toward Cosmetic Procedures and Plastic Surgery,“ *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 66, č. 2 (2013): 147–161.

⁸¹ HAWZA, „Aḥkām-e šar'ī: Nokte-je qābele tavaddždžoh dar 'amal-e zībāji-je zanān,“ <https://www.hawzahnews.com/news/864102/> [zveřejněno 26. 6. 1398 / 17. 9. 2019, cit. 18. 8. 2020]; PĀJGĀH-E TEBB-E ŠĪ'E, „Džarrāhī-je zībāji, džājez jā ḥarām? “ <https://shiateb.com/pages/?current=viewdoc&langid=1&sel=1653> [nedatováno, cit. 18. 8. 2020]; ISLAM-QUEST, „'Amal-e zībāji-je binī az didgāh-e eslām če ḥokmī dārad?“ <https://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa74559> [zveřejněno 15. 5. 1399 / 5. 8. 2020, cit. 18. 8. 2020].

koliv úprava vzhledu.⁸² Pouze velký ájatolláh Bahdžat nepovoluje plastickou chirurgii, ale důvod neuvádí, nemusí tedy s Božím stvořením souviset.⁸³

ZÁVĚR

Problematika změny Božího stvoření je zaklíčována v koránském verši 4:119. Jeho přesné mínění (a s tím související přesný obsah činností, které změnu Božího stvoření znamenají) je ale otázkou výkladu, což vede k odlišným postojům jednotlivých islámských věd i islámských proudů. V této studii můžeme vidět rozdíl mezi závěry ší'itské teologie a ší'itské jurisprudence (podobně jako u jiných bioetických témat). Ší'itská teologie uznává oproti jurisprudence širší chápání fyzických změn vyplývajících z tohoto verše, není ale shoda na tom, jaké přesné změny na lidském těle verše zahrnují a jaké ne. Jurisprudence je ve svém výčtu možností změny Božího stvoření mnohem konkrétnější, vyjmenovává nežádoucí fyzické změny explicitně a kromě toho zdůrazňuje, že podstata změny Božího stvoření tkví zejména v duchovní stránce změny, tedy v odklonu od monoteismu nebo v záměrné změně Božích příkazů. I když uznává zakázané fyzické změny vyplývající z verše 4:119, žádná ze zkoumaných lékařských či výzkumných technik jejich podstatu nenaplnuje. Na podporu svého postoje ší'itská právní věda využívá i další právní argumenty a tvrdí, že změny v tomto světě jsou přirozené a lidé jsou k nim oprávněni Bohem. Z tohoto důvodu neshledává žádnou z medicínských technologií jako příklad změny Božího stvoření. Naopak, veškeré technologie jsou dle ní v souladu se záměrem Božího stvoření.

Stejný problém odlišné interpretace verše 4:119 můžeme vidět i mezi sunnitskou a ší'itskou právní vědou. Většina sunnitských nejvyšších kleriků zdůrazňuje uvedené fyzické změny (řezání uší, kastrace atd.). Tyto změny jsou dále selektivně rozšiřovány na dle nich nežádoucí fyzické změny na lidském těle a uplatňovány zejména v eticky diskutabilních medicínských technikách nebo třeba v kosmetickém průmyslu. Naproti

⁸² PĀSOCHGŪ, „So'ál 51767, ājat 119 az sūre-je nesā'.”

⁸³ ISLAMQUEST, „Nazar-e eslām dar bāre džerāhīhā-je zībāji andām čist?” <https://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa654> [zveřejněno 20. 10. 1385 / 10. 1. 2007, cit. 18. 8. 2020].

tomu absolutní většina ší'itských nejvyšších kleriků význam zákazu fyzických změn potlačuje, uznává pouze několik explicitně ve verši uvedených, ale odmítá je generalizovat. Kromě toho kritizuje sunnitskou jurisprudenci za toto selektivní využívání konceptu nežádoucích fyzických změn. Ptá se, proč jsou v některých případech kritéria zákazu uplatněna (klonování) a v jiných ne (asistovaná reprodukce)?⁸⁴ Ší'itská jurisprudenc trvá na tom, že právní pravidlo se uplatňuje generálně, nebo vůbec ne.

„Nehrajme si na Boha!“ zaznívá kriticky a s obavou na celém světě v souvislosti s pokročilými lékařskými technologiemi. Ší'itská jurisprudenc asi jako jediný směr náboženství v tomto ohledu odpovídá jasně: tyto aktivity rozhodně nejsou „hrou na Boha“ a nezasahují do Božích činností. To ovšem neznamená, že člověk může dělat vše, co dokáže. Ší'itská právní věda si je vědoma problematičnosti těchto oborů a nezapomíná na případné nežádoucí nábožensko-sociální konsekvence, proto vydává mnoho dalších podmínek a omezení pro jejich schválení a provádění z náboženského hlediska.

**Are We Playing God?
Medical Technology and the Change in God's Creation
from the Perspective of Shi'ite Islam**

Keywords: Islam; Shi'ite Islam; God's Creation; Medicine; Cloning; Genetic Engineering; Sex-reassignment Surgery; Beauty Surgery

Abstract: Shi'ite Islam posits that medical technologies such as cloning or genetic engineering are not a change in God's creation and cannot be forbidden for this reason. The study presents the main religious-legal arguments for this opinion and the difference between the view of Shi'ite theology and jurisprudence in the interpretation of the term "change in God's creation". Jurisprudence emphasizes the spiritual nature of change (deviation from monotheism) over physical change and supports it with other methodological principles. This definition excludes the analysed medical techniques, and therefore jurisprudence does not consider them a change in God's creation. The conclusions are supplemented by specific legal arguments concerning the most discussed areas, i.e. cloning, genetic en-

⁸⁴ RAHBAR, „Šabihsāzī va 'adam-e tašarraf dar chelqat-e elāhī,“ s. 82–83.

gineering, gender reassignment and cosmetic surgeries, and briefly compared with the Sunni position.

Mgr. Veronika Sobotková, Ph.D.
Katedra blízkovýchodních studií
Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
sobotkov@kbs.zcu.cz